

ISTEN SZOLGÁJÁNAK, MESZLÉNYI ZOLTÁN LAJOS PÜSPÖKNEK AZ ÉLETRAJZA

I. CSALÁDI HÁTTÉR, SZÜLETÉS ÉS TANULMÁNYOK

Meszlényi Zoltán Lajos öt testvére közül a másodikként látta meg a napvilágot 1892. január 2-án Hatvan, egy kis magyar városban, nem messze Budapeستől. Szülei Meszlényi Zoltán és Burszki Etel voltak. Január 15-én keresztelte meg a Szt. Adalbert templomban Szirmák Béla káplán. Keresztapja Kubányi Árpád, keresztanyja Meszlényi Ilona volt.

A családban az alábbi öt gyermek született: Ilonka (aki később feleségül ment Kubányi Kornélhoz), Zoltán Lajos, Miklós, Mária (aki később feleségül ment Héderváry Jánoshoz) és Kornél.

Az édesapa, Meszlényi Zoltán először egy katolikus iskolában volt tanító, majd Budapesten lett igazgató. Meszlényi Zoltán Lajos gyermekkoráról csak kevés adat áll rendelkezésünkre. Azt mindenképpen megállapíthatjuk, hogy meleg és békés családi légkörben nevelkedett, amelyet mély katolikus hit jellemezett.

Az adatok fényében kétségtelenül megállapíthatjuk, hogy a kis Zoltán lelkesen és lelkiismereten végezte tanulmányait. A gimnáziumi első osztály a rimaszombati protestáns gimnáziumban végezte, a másodiktól a hatodik osztályig a Budapest–VIII. kerületi állami gimnáziumba járt. Tanulmányai utolsó két évét küsszeminaristaként végül az esztergomi bencés gimnáziumban fejezte be. Itt 1909. június 12-én kapta meg érettségi bizonyítványát, kitűnő eredménnyel. Pannonhalma korábbi főapátja, Vaszary Kolos bíboros, esztergomi érsek (1891–1912) hamar felfigyelt az ifjú kivételes képességeire és ritka lelkesedésére a tanulmányok terén. Ezért támogatta a fiatal Zoltánt egy ösztöndíj elnyerésében, hivatkozva az ifjú példaértékű magaviseletére és elért eredményeire. Ez tette számára lehetővé tanulmányai magasabb szintű folytatását.

II. FELKÉSZÜLÉS A PAPSÁGRA ÉS AZ EGYETEMI TANULMÁNYOK

Vaszary Kolos bíboros közbenjárásának köszönhetően Isten szolgája 1909-ben Róma városába érkezett. Itt Meszlényi Zoltán Lajos a jezsuiták gondjaira bízott Pápai Német-Magyar Kollégium növendéke lett. A Kollégium tanrendjének megfelelően a papnövendékek teológiai tanulmányaikat a Pápai Gergely Egyetemen végezték. Isten szolgája is ide iratkozott be. A korabeli feljegyzések szerint jól beszélt latinul, olaszul és franciául, római tartózkodása alatt pedig tovább tökéletesítette ógörög – és a Német-Magyar Kollégiumban való tartózkodása okán – német nyelvtudását.

Római egyetemi évei alatt olyan teljesítményt nyújtott, amellyel nem okozhatott csalódást főpásztorának. Meszlényi Zoltán Lajos ragyogó tanulmányokat végzett: 1910. június 27-én megszerezte a filozófiai diplomát, majd a következő év július 17-én elnyerte ugyanezen tárgyban a licenciátust is. Végezetül 1912. július 20-án a filozófia doktora lett. Eközben 1913-ban Isten szolgája megszerezte – ugyancsak a Gergely Egyetemen – a teológiai diplomát.

1915. május 7-én Meszlényi Zoltán hivatalos levélben kérte a diakónussá és a pappá szentelést egyházi előjáróitól.

1915. július 25-én a Pápai Gergely Egyetemen befejezte egyházbizományait, és diplomára tett szert.

III. DIAKÓNUSSÁ ÉS PAPPÁ SZENTELÉS

Az első világháború idején a Német-Magyar Kollégium átköltözött Innsbruckba. Itt folytatódtek a teológiai előadások is. Az 1915-ös nyári szünet idején, amelyet Meszlényi Zoltán Lajos Magyarországon töltött, megkezdte a papszentelés előkészületeit. Abban a reményben fogalmazta meg hivatalos szentelési kérelmét előljárója felé, hogy még hazájában részesülhet a papság szentségében. A válasz késlekedett, s a fiatal papnövendéknek vissza kellett térnie Innsbruckba. Itt kapta meg a hivatalos szentelési engedélyt, valamint a korhiány akadályát alóli felmentést – hiszen ekkor még nem töltötte be a papszenteléshez szükséges 24. életévét. Így mons. Egger, Bressanone püspöke 1915. október 27-én diakónussá, majd a rákövetkező napon pappá szentelte Isten szolgáját. Első szentmiséjét ugyancsak itt, Ausztriában mutatta be kollégiuma második alapítójának Szt. Petrus Canisiusnak a kápolnájában.

IV. AZ IFJÚ PÁP

Az 1915. októberi papszentelés után Csernoch János (1852/1912–1927) bíboros, Magyarország prímása komáromi káplánna nevezte ki Meszlényi Zoltán, ám nem sokkal ezután Esztergomba rendelte őt, központi szolgálatra.

Kivételes intellektuális adottságai és kiemelkedő kulturális felkészültsége okán Isten szolgája gyorsan haladt előre az egyházi hierarchia fokain. Csernoch János bíboros, prímás egy évvel később, 1917. március 2-án érseki levéltárossá és szertartóvá nevezte ki Meszlényi Zoltánt. 1920. december 15-től ő töltötte be az érseki titkár tisztét. Ugyanebben az évben az Esztergomi Érseki Szentszék jegyzőjévé is kinevezték. Minderre összetett, nehézségekkel terhes történelmi és politikai légkörben került sor, amely érintette az összes európai nagyhatalmat, s amelyből számos fájdalmas következmény eredt Magyarországra nézvést.

1918-ban, az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után Magyarországon véres és kaotikus korszak kezdődött. Előbb az őszirózsás forradalomra került sor, majd 1919. március 21-én felállt a Tanácsköztársaság. A kommunista rezsim bukása után Magyarország a stabilitásra törekedett. 1920. június 4-én került sor a versailles-i békediktátum aláírására a Petit Trianon palotában. Ezzel jogerőre emelkedet Nyugat-Magyarország, a Felvidék, Erdély és a déli magyar területek elszakítása az anyaországtól. A Horvát Királyság ettől kezdve Jugoszlávia részét képezte. Ugyanakkor Magyarország minden téren függetlenné vált Ausztriától. 1921. március 26-án Boldog IV. Károly király váratlanul Szombathelyre érkezett, hogy helyreállítsa államfői hatalmát. Tárgyalások került sor Horthy Miklóssal is. Április 3-án azonban a győztes hatalmak jegyzéket nyújtottak be a magyar kormánynál, amelyben elleneztek a Habsburg-ház visszatérését. Az uralkodó és dinasztiája trónfosztása után megváltozott Magyarország államformája: király nélküli királyság lett. Államfőnek Horthy Miklós kormányzót tették meg. Az Esztergomi Érsekség joghatósági területének és birtokainak legnagyobb része az új országhatár túloldalán, Csehszlovákiában maradt. Ennek okán szinte lehetetlenné vált az érsek és az egyházmegye legnagyobb része közötti kapcsolattartás. Ugyanígy számos gondot okozott a birtokkérdések rendezése.

A nemzet nagy kérdései kapcsán Meszlényi Zoltán „*A király és a nemzetgyűlés*” címmel tanulmányt írt 1921-ben. Isten szolgája ebben az írásában annak a véleményének adott hangot, hogy a király akarata előrébb való a nemzetgyűlésénél. Ezt követően per indult ellene sajtóvétség vádjával. Az állami cenzúra ugyanis megtiltotta az írás megjelentetését és terjesztését, Meszlényi Zoltán mégis kiadta azt az „*Esztergom*” című folyóirat

mellékleteként. Ezért 1921-ben az Esztergomi Magyar Királyi Rendőrkapitányság eljárást indított ellene. Egy Szabó vezetéknevű pest megyei járási bíró beidézi Meszlényi Zolánt a sajtórendőrség szabályainak tudatos áthágása vádjával. Válaszában a megidézett kifejtette, hogy semmiféle szabálysértésben nem érzi magát bűnösnek. Az első meghallgatás után a fellebbviteli tárgyalásra 1921. november 23-án került sor Budapesten, a Gyorskocsi utcában. A Pestvidéki Királyi Törvényszék Fellebbviteli Bírósága a bűnügyben megállapította, hogy a valóban sajtóvétségről van szó, ám helyeselte, hogy a büntetés felfüggesztését jóváhagyták.

Miután az ügy lezárult, Isten szolgája tagságának megszüntetését kérte a Magyar Országos Véderő Egylettől.

A megbízhatóság és az elkötelezettség, amelyet Meszlényi Zoltán szolgálatai során mutatott, tiszteletet és nagybecsülést ébresztettek Csernoch János bíborosban. Épp ezért 1922. február 7-én kérést intézett a Szentatyához annak érdekében, hogy értékes munkatársa elnyerje számfölötti pápai kamarási címet. Levelében a primás hangsúlyozta, hogy mekkora lelkipásztori tűz ég Meszlényi Zoltán szívében, és milyen kivételes módon végzi különféle központi szolgálatait az egyházmegye javára. Ezen felül a bíboros kiemelte még, hogy Isten Szolgájának a viselkedése méltó papi mivoltához, és mindig teljes engedelmisséggel viszonyult a Szentszékhez.

A Szentatya, XI. Piusz látván Isten szolgájának nem mindennapi lelkületét és megingathatatlan hűségét az Egyházhhoz, eleget tett a kérésnek. A válasz 1922. február 18-án érkezett meg, amellyel Meszlényi Zoltán elnyerte a pápai kamarási címet.

1926. január 30-án Csernoch János bíboros további előléptetéssel tisztelte meg Isten szolgáját: primási és érseki titkárrá nevezte ki. A kinevező okiratban arra kérte, hogy továbbra is oly értékes és megbízható munkatársának bizonyuljon, mint addig.

1927. június 25-én elhunyt Magyarország bíboros primása. Helyét a hírneves és nagy tudású egyházbiztos, Serédi Jusztinián bíboros foglalta el (1927-1945). Az új főpásztor tisztában volt Isten szolgájának kivételes képességeivel, és újonnan kinevezett primásként 1929. július 6-án az „*érseki ház önálló és felelős vezetőjének*” tette meg Meszlényi Zoltánt. Ezzel a bíboros olyan feladatot bízott munkatársára, amely nagyfokú komolyságot, sok szorgalmat és aprólékos figyelmet igényelt: minden primási vagyont ő kezelt.

Nem sokkal később megüresedett az érseki és primási irodaigazgató pozíciója – Isten szolgája lett ezzel az újabb feladattal megbízva. 1931. januárjában, miután elnyerte az esztergomi főszékesegyházi káptalan támogatását, valamint a Vallási és Közoktatási

Minisztérium *nulla ostáját*, Serédi Jusztinián bíboros kanonoki stallumot adományozott Meszlényi Zoltánnak a főszékesegyházban.

1934. március 2-án Serédi Jusztinián bíboros a Prímási Főszentszék prozinodális bírójává nevezte ki Meszlényi Zoltánt.

Meszlényi Zoltánra, mint kiváló egyházjogászra, más egyházmegye is felfigyelt. 1934. április 14-én Szmrecsányi Lajos egri érsek, akinek joghatósága alatt állt az Egri Érseki Jogakadémia Meszlényi Zoltánt – széles körű felkészültségére, az egyházjog többrendbeli nagyobb fontosságú tételeinek a közművelődés előmozdítására és a hivatásos tényezők hasznára kiadott jelentékeny munkáira való hivatkozással – kinevezi a jogakadémia magántanárává. Isten szolgája, amikor nyilvánosan köszönetet mondott az akadémiai testületnek, hálójának adott hangot, hogy elismerték felkészültségét és számos kánonjogi írásának megalapozottságát, értékét.

V. SEGÉDPÜSPÖKI KINEVEZÉS, MEGVÁLASZTÁS AZ APOSTOLI ADMINISZTRATÚRA HELYNÖKÉVÉ

Miként már az előző fejezetekből is kiviláglott, Isten szolgája rendkívül művelt, intelligens és megbízható ember volt. Ezek a nem mindennapi adottságai, valamint az egyházi előjárói iránti mély engedelmesség és az Istenbe vetett szilárd hit kiérdemelték Serédi Jusztinián bíboros prímás elismerését és megbecsülését. A főpásztor 1927 júniusa és 1934 márciusa között számos presztízst, de ugyanakkor komoly felelősséget is jelentő feladattal bízta meg Meszlényi Zoltánt. Ám a prímás egy még nagyobb felelősséggel járó szolgálatot akart rábízni alázatos és fiatal munkatársára. Amikor 1933 decemberében megüresedett az esztergomi segédpüspöki szék, Serédi Jusztinián azon meggyőződésének adott hangot, hogy erre a szolgálatra Isten szolgája lenne a legalkalmasabb. Ezért 1934. április 21-én formálisan is kérést intézett a Szentszékhez Angelo Rotta apostoli nunciuson keresztül, hogy Meszlényi Zoltánt nevezzék ki esztergomi segédpüspöknek. Sajnálatos módon erre a kérésre hivatalos válasz nem érkezett a nunciatúra részéről, és a helyzet még évekig megoldatlan maradt. A bíboros végül közvetlenül a Szentatyához fordult 1937. június 1-jén. Levelében a prímás ecsetelte az adott helyzetet, mindazt a nehézséget, ami az egyházmegye pusztulásából és Magyarország primásának méltóságából és joghatóságából fakad, hisz ezen hivatala oly szoros összefüggésben van a civil elfoglaltsággal. Ezen felül a Szentatya kegyéből megkapott bíbornoksága is sokrétű feladatot rótt rá, több segítségre lenne szüksége különösen a liturgikus cselekmények végzésében. Kohl Medárd esztergomi segédpüspök ugyanis meghalt, még mielőtt Serédi Jusztinián elfoglalta volna az érseki széket. Ezt követően Breyer István, akit a Szentatya 1929. április 5-én segédpüspökévé nevezett ki, 1933. december 13-án győri megyéspüspök lett. Azóta betöltetlen ez a hivatal. Segédpüspök hiányában a XXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus előkészítése is nehézségekbe ütközött. Ezért kérte a Szentatyát, hogy Meszlényi Zoltán protonotárius, esztergomi kanonokot – kanonoki javadalmának meghagyása mellett – segédpüspökévé nevezze ki.

Serédi Jusztinián, mintegy igazolandó kérését, kiemelte, hogy Isten szolgája számos hivatalt betöltött már az egyházban, ráadásul kulturális szempontból is kiemelkedően felkészült. Hangsúlyozza nyelvi képességeit is. A magyaron kívül olasz, német, francia, angol, latin nyelvekben járatos és kissé spanyolul és szlovákul is tud.

Magyarország primásának kérését nagy gyorsasággal vizsgálták meg a Vatikánban. 1937. július 19-én a Konzisztoriális Szent Kongregáció prefektusa, Rossi bíboros arról tájékoztatta Serédi Jusztiniánt, hogy jóllehet elismerik Isten szolgájának kivételes erkölcsi integritását és lelkületének igaz voltát, mégis egy konkrét kinevezési akadályra leltek: a Rómába beérkezett információk szerint Meszlényi Zoltán pajzsmirigy- és szívbetegségben szenved. Az orvosi dokumentációból valóban kiderült, hogy a püspökjelöltet dr. Guhr szanatóriumában kezelték pajzsmirigy-problémákkal 1936. augusztus 17. és szeptember 7. között. Ezt követően 1937. május 21. és június 28. között ugyancsak itt gyógyították őt. Serédi bíboros válaszából kiderült, hogy a két kórházi tartózkodás után, az ott elvégzett vizsgálatok fényében bizton állítható, hogy Isten szolgája jó egészségnek örvendett: az orvosok azt is kijelentették, hogy a pajzsmirigy működése teljen helyreállt.

Miután így eloszlattak minden kételyt, a magyarországi apostoli nunciatura 1937. szeptember 24-én tudatta Serédi bíborossal, hogy megérkezett Rómából Tardini bíboros államtitkár válasza, amelyben hivatalosan is megerősítette Meszlényi Zoltán sinopei címzetes püspökké és esztergomi koadjútorrá való kinevezését. A püspökszentelésre 1937. október 28-án (Isten szolgája pappá szentelésének 22. évfordulóján) az esztergomi bazilikában került sor. A szentelést Serédi Jusztinián bíboros végezte. Az új püspök jelmondatául ezt választotta: „*Fidenter ac fideliter*” – „*Bizalommal és hűséggel*”.

Ugyanezen év szeptemberében a kassai és rozsnói egyházmegyék Magyarországon maradt területeinek kormányzására apostoli adminisztratúra jött létre. Ez azt a célt szolgálta, hogy a Csehszlovákia területén székelő püspöktől az új államhatárok által elválasztott plébániák élete továbbra is szabályozott egyházi keretek között folytatódjék. Serédi Jusztinián bíboros primás gondjára lett bízva ez a feladat. Ő e két adminisztratúra területére általános helynökévé Meszlényi Zoltánt nevezte ki. Hivatala Esztergomban, a primási palotában volt.

Mindezen feladatokhoz társult még 1939. május 14-én a Magyarországi Katolikus Legényegyletek Országos Szövetségének és az Országos Központi Katolikus Legényegyletnek az elnöki székébe történt kinevezés.

1940-ben Serédi Jusztinián a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Teológiai Karára rendkívüli tanárnak nevezte ki Meszlényi Zoltánt. Nem sokkal később a Hittanárokat Vizsgáztató Bizottság elnöke is lett.

1944-ben megüresedett a veszprémi püspöki szék. Ekkor Serédi Jusztinián alkalmasnak találta segédpüspökét arra, hogy betöltse ezt a méltóságot. XII. Pius pápa azonban nem így döntött, hanem 1944. április 8-án az esztergomi káptalanban a nógrádi főesperesi stallumot

adományozta Meszlényi Zoltánnak. Veszprém püspöke Isten szolgája, Pehm (Mindszenty) József zalaegerszegi apát-plébános, a Szombathelyi Egyházmegye papja lett.

Serédi Jusztinián hercegrímás 1945. március 29-én elhunyt. A főpásztor végrendeletében emlékezett meg segédpüspökéről, akit testamentuma egyik végrehajtójaként jelölt meg. E szavakkal rendelkezett a megboldogult bíboros:

„Emlékül és őszinte hálám kifejezésére adják át Dr. Meszlényi Zoltán, sinopei püspök úr önnagyméltóságának nehéz és hosszú éveken keresztül buzgó segédpüspökömnek a vörös alapon fehér sávval ellátott, a közepén egy nagy, a négy ágán egy-egy kisebb, huszonnégy apró briliánssal és egy apró rubintkő-körrel díszített mellkeresztmet a hozzá való és a mellkereszt közepén levő díszítéshez nagyon hasonló briliáns-rubint dísszel ellátott gyűrűvel, valamint egy méter hosszú egyszerű aranyláncomat”.

Meszlényi püspök ugyanezen év szeptemberében kérte az esztergomi főkáptalantól, hogy vegye vissza tőle gondnoki tisztségét, amely már öt hónapja betöltött. Jól tudja, hogy *„a mai kegyetlenül nehéz viszonyok között mindenki tartozik kötelességét teljesíteni szinte az utolsó leheletig”*. Indoklásként elmondta, hogy előzőleg hosszú éveken át végezte a vagyonkezelést, és egészsége sem a legjobb, bár azt nem pontosította, hogy milyen egészségügyi problémára gondolt.

Kérését természetesen tiszteletben tartotta a káptalan.

Serédi Jusztinián utóda Isten szolgája, Mindszenty József veszprémi megyéspüspök lett az esztergomi érseki székhelyben. A pápai kinevező bulla 1945. október 2-án kelt. Az új főpásztor a kezdetektől fogva nagyra tartotta segédpüspökét, ismerve erkölcsi és intellektuális nagyságát. Meszlényi Zoltán új primása iránt is hűséggel viseltetett, aki bizalma jeleként minden hivatalában megerősítette őt.

Magyarország 1945-től a szovjet megszállási övezetbe tartozott, és a vasfüggöny választotta el Nyugat-Európától. A kommunizmus előretörése hamar érezhetővé vált. Az ún. „földreformmal” 1946-ban az egyházi intézmények, iskolák, templomok, öregotthonok anyagi fenntartása lehetetlenné vált. 1948-ban megtörtént az iskolák államosítása is. Végezetül 1950-ben feloszlatták a szerzetesrendeket. Fenyegető valósággá vált az egyház üldözése, amely különösképpen a főpásztorok ellen indított támadásokban öltött testet. A püspökök már a háború utáni első püspökkari konferenciákon aggodalmuknak adtak hangot. Amikor az új primást, Mindszenty Józsefet üdvözölték, a Golgota szenvedéseiről szóltak.

A második világháborút lezáró békekötéssel kapcsolatban a katolikus püspöki kar 1946. április 2-án a püspökkari konferencián arra az álláspontra helyezkedett, hogy szívesen felállítana egy bizottságot, amely kielemezné, hogy a trianoni békekötés utáni

tapasztalatokból milyen tanulság lenne hasznosítható a mostani szerződés esetében. A püspöki kar ez irányú vizsgálódásainak eredményét a tárgyalásokon részt vevő küldöttség rendelkezésére bocsátaná. A püspöki kar helyeselte az elgondolást, és Hamvas Endre csanádi püspök javaslatára Meszlényi Zoltán Lajos püspök, Drahos János esztergomi kanonok, általános helynök, Lepold Antal protonotárius, kanonok és Szántay-Szémán István prelátus, káptalani helynök személyében találta meg a feladatra leginkább rátermett személyeket, akik a korábbi időkből már tapasztalattal bírtak. A második világháborút lezáró párizsi békét 1947. február 10-én kötötték meg. Ennek értelmében Magyarország számára visszaállították az 1938. január 1-jei határokat. Ezen felül Magyarország átadta Csehszlovákiának Horvátújfalú, Oroszvár és Dunacsún községeket is. A béketárgyalásokba nem vonták be az egyházi személyeket.

Az egyházmegyei közigazgatás ekkoriban újabb, súlyosabb problémákat vetett fel. Mindazonáltal ebben a nehéz történelmi és politikai helyzetben is folytatódott Isten szolgájának felemelkedése. Mindszenty József hercegprímás, érsek 1946. április 10-én megbízta őt az Esztergomi Érseki Főszentszék offciálisának feladataival. Még ezen év október 23-án kézhez vehette az Esztergomi Hittudományi Főiskolára történt pro-direktori kinevezését.

VI. ISTEN SZOLGÁJÁNAK SZEMÉLYES KARAKTERE: A PAP, A TANÁR ÉS A LELKIPÁSZTOR

A Meszlényi Zoltán püspököt jellemző emberi, erkölcsi és lelki képességek egy olyan személyt tükröznek, aki nem mindennapi módon élte meg a keresztény hit abszolút értékeit. Erényei, apostolkodása, a bármilyen társadalmi osztályba tartozó emberekre gyakorolt áldásos lelki hatása, a szeretet és a bizalom, amelyet minden őt megismerő emberben kiváltott, világos jelei annak, hogy ő egy kivételesen jámbor és elkötelezett pap és püspök volt.

Papi hivatását az Egyház szolgálata révén töltötte be, mégpedig oly módon, hogy az nagyszerű tiszteletet váltott ki személye irányában az egész egyházmegyében. Papi szolgálatában és lelkiességében Isten szolgája mindig a második helyre helyezte önmagát, saját személyét: legelőször és leginkább az embereken szeretett volna segíteni, nekik akarta hirdetni az evangéliumot, és az ő javukra gyakorolni a szeretetet határozott és konkrét tettek formájában. Minden cselekedetét a szeretet mozgatta. Nem volt érzelgős, ingatag, az érzéseit mutogató ember, hanem komolysággal és férfias elszántsággal vállalta fel kötelességeit az Egyház és az egyházmegye életében. A felebarát iránti szolgálatra való készség volt rá a leginkább jellemző, az a szeretet, amely egyszerű, személyes érdekektől mentes, nem a saját érdemeivel és hősiességével dicsekszik, hanem a jót keresi, s a rosszat le akarja győzni.

Lelkiélete aktív volt, a jó példa erején alapult. Sokszor adta tanúbizonyságát a Gondviselésben való bizakodásának. Tudatosan akart eleget tenni hivatali kötelességeinek, hűségesen ragaszkodva az egyházi szabályokhoz. Meszlényi Zoltán magatartása kétségkívül egy szilárd és cselekvő emberről tanúskodik. Soha nem járt külön utakon, nem volt individualista. Emberi személyét alávetette az Egyház egységes vezetésének, minden nap megélte az engedelmesség szellemét. Számára képtelenség volt, hogy a személyes gondolatok kerüljenek az előtérbe.

Optimista karaktere volt, amely abban is megmutatkozott, hogy a kommunizmust és elnyomó intézményeit átmeneti állapotnak tekintette. Amikor sokan úgy vélték, hogy az Egyház megsemmisül, ő bizalmát az isteni Gondviselésbe vetette. Így volt képes arra, hogy kötelességeinek kétségbeesés és siránkozás nélkül tegyen eleget.

Szerette a magányt, nem volt szokása, hogy minden áron keresse a népszerűséget, s ennek érdekében „leereszkedjen” az egyszerű emberek közé. Természetes módon társagott velünk, minden mesterkéeltség nélkül. Egyformán szeretett mindenkit. Magánélete is példaértékű volt. Nem voltak szenvedélyei, a tudományoknak élő ember volt. Meszlényi Zoltán egy kiegyensúlyozott, tudatosan élő ember benyomását keltette.

Isten szolgája kiemelkedő személyiség volt úgy püspökként, mint tanárként. Előadásai során nem csak az aznapi anyagot adta elő a legnagyobb részletességgel, hanem buzdította a leendő papokat arra, hogy egyfelől tartsák meg mindvégig az Egyházhoz és előjáróikhoz való hűségüket, másfelől pedig legyenek lelkiismeretesek és következetesek papi kötelességeik betöltésében.

Meszlényi püspök kivételesen művelt és rendkívül tanult ember volt. Határozott és eltökélt volt. Mivel külföldön tanult, a latin mellett sok modern nyelvet is ismert. Emellett az egyházjog egyik legjártasabb haza ismerője volt, aki számos könyvet és jogi kommentárt írt. Számos tanítványa dicsérte egyrészt műveltségét és tanári képességeit, másfelől azt a jó kapcsolatot, amelyett diákjaival ápolt.

Tökéletesen ismerte a latin nyelvet, amelyet előszeretettel alkalmazott Szt. Jeromos egyházatya személyének és lelkiségének bemutatására. Ezért azon fáradozott, hogy a papnövendékek alaposabb és megbízhatóbb latin nyelvi ismeretekre tegyenek szert. A személyes kapcsolatok terén egyszerre volt kemény és mégis kedves diákjaival, akiktől elnyerte a legnagyobb tiszteletet és megbecsülést. Olyan vezető volt, aki tekintélynek örvendett. Előadásai mindig élmény számba mentek a diákok körében, amelyeknek tartalma megerősítette őket papi hivatásukban. Meszlényi Zoltán püspök mély hittel és koherens módon adta át a tudását, beszédét kifinomult nyelvi fordulatok jellemezték. Ennek ellenére beszédmódja természetes és mindenki számára érthető volt.

A latin nyelv oktatása mellett mindig közérthetően szólt azokról az erényekről, amelyek a papi élet alapjait képezik. Figyelmes volt, sohasem rideg, szívesen elidőzött a papnövendékek társaságában, és örömmel társalgott velük. Tanárként nem volt túlzó módon szigorú, tudatában volt a emberi gyöngeségnek. Soha nem feddte meg a seminaristákat diákos viselkedésükért, csínyekért, esetleges hiányosságaikért, hanem humorral oldotta meg ezeket a helyzeteket.

Isten szolgája a kánonjog szaktekintélye volt, aki a konkrét kérdéseket jogi szempontból világította meg tanítványainak. Olyan főpap volt, aki felkészültnek mutatkozott úgy a leendő papok nevelése, mint az egyházi adminisztráció terén. Az egyházi házasságról írott műve, amely 1927-ben jelent meg, mindmáig nagy tekintélynek örvend Magyarországon. A mű nem csak szakmai kompetenciája okán dicséretes, hanem azért is, mert sokak számára valódi útmutatónak bizonyult. Tekintélye megkérdőjelezhetetlennek és biztosnak számított az egész országban. A kétes kérdésekben döntőnek tekintették véleményét.

Ezen a ponton meg kell említeni Meszlényi Zoltán püspök tudományos tevékenységét. A maga műfajában egyedülállóan termékenynek bizonyult. Írásai tárgyalták a különválást, a házasságra vonatkozó szabályokat. Ezek a művek mind a mai napig megtalálhatók az egyházi könyvtárakban. Kétségkívül az elsők között volt, amikor már 1927-ben magyar nyelvű kiadással könnyítette meg azon papok helyzetét, akik a házassági esetekkel foglalkoztak. Az anyanyelvükön kiadott könyve révén számos kétely és homályt eloszlatozott.

A papnövédek szemében ő volt az ideális főpap. Egy olyan korban, amikor az Egyház még nem készült fel az üldöztetésekre, és még nem is gondolt a vértanúságra, ő már akkor kitűnt azzal a komolysággal, amellyel önnön hivatására tekintett. Kész volt akár az elképzelhető legnagyobb áldozatra is.

A papok iránti jó szándéka nem érzélgősségben nyilatkozott meg, hanem sokkal inkább az egyházmegye szüntelen szolgálatában. Előadásai során szólt annak az érzelmi kapocsnak a mély értelmű gondolatáról, amely egyé teszi a papságot. Tudatosan készítette fel a papnövédeket az áldozatok felvállalására.

VII. ISTEN SZOLGÁJÁNAK KOMOLYSÁGA, LELKIPÁSZTORI ELKÖTELEZETTSÉGE ÉS ERKÖLCSI INTEGRITÁSA

A boldoggá avatási per során meghallgatott tanúk vallomásai hozzásegítettek minket ahhoz, hogy teljességgel megértsük, mily nagy elkötelezettség és lelkipásztori tűz töltötte el Isten szolgáját már papsága első napjától kezdve. Így próbált a legtökéletesebben eleget tenni papi és püspöki kötelezettségeinek, különösképpen segédpüspökként és apostoli adminisztrátorként. A tanúvallomások alapján kiviláglik, hogy Meszlényi Zoltán mindig belső komolysággal és jámbor módon töltötte be papi kötelezettségeit, olyannyira, hogy ezáltal elnyerte hívei, beosztottja és felettesei megbecsülését és tiszteletét.

Isten szolgája azt a nehéz feladatot kapta, hogy állítsa helyre az Esztergomi Főegyházmegye adminisztrációját azután a pusztulás után, amelyet a két világháború és az egyházmegyei részek elcsatolása okozott. Legfőbb munkaköre az egyházmegye anyagi ügyeinek áttekintése, kézben tartása volt. Hűséges gondnokként kezelte az egyház javait: kellő szigorral lépett fel, és ezért sokan – akik nem gyakorolhatták tisztességtelen üzleteiket – nehezteléssel tekintettek rá. Igaz ember volt, és mindig a legátláthatóbb módon kezelte az egyházi javakat. Az egyház hűséges és figyelmes gondnokának bizonyult. Ekkoriban az egyházi életnek nehéz körülmények között kellett folytatódnia. Meszlényi Zoltán a legnagyobb kihívásoknak is eleget tett: az ő feladata volt a működéshez szükséges anyagi feltételek előteremtése.

Segédpüspöki minőségében mindig teljességgel engedelmeskedett főpásztorai rendelkezéseinek. Meszlényi Zoltán kivételes aprólékossággal és teljes elkötelezettséggel kezelte az Esztergomi Főegyházmegye anyagi javait. Emellett ugyanilyen szeretettel és odaadással tett eleget segédpüspöki feladatainak is. Isten szolgája nem csak az anyagi javak gondozása terén tevékenykedett, hanem egyházi otthonokat, gondozó házakat is létrehozott az egyházmegye területén. A püspöki kar delegátusaként ugyanezt tette országos szinten.

Segédpüspökként sokszor szolgáltatta ki a bérmálás szentségét, felkereste az egyházmegye legkülönbözőbb plébániáin élő híveket. Részt vett a főkáptalan közös imádságain, mindig teljes átadottsággal, jámborul fohászkozott, ezzel jó példát adva mindenki másnak. Lelkesen és felelősséggel töltötte be feladatait, amelyek magas egyházi állásából fakadtak. Püspökként gyakran vezette a székesegyházi liturgiát, amelynek során soha nem mutatkozott ridegnek, magatartásával képes volt az esetlegesen fellépő nehézségeket orvosolni.

Gazdasági és lelkipásztori feladataival egy időben Meszlényi Zoltán püspök a Esztergomi Érseki Főszentszék helynöke is volt. Gondos, figyelmes és éber szolgálja volt Isten házanépének. Mindig rendelkezésére állt azoknak, akik gondjaival hozzá fordultak. Gazdasági vezetőként ügyelt a munkások érdekeire is, és gyorsan igyekezett kezelni minden felmerülő nehézséget. Mindeközben igazságosnak és egyenlőségre törekvőnek mutatkozott. Azt is figyelemmel követte, hogy a munkások megkapták-e a megkívánható bért. A primási birtokok munkásai sokszor számoltak be arról, hogy Meszlényi püspök vezetése alatt az egyház javai a legkiválóbb állapotban voltak. Személyesen kereste fel az egyes birtokokat, ellenőrizte azokat. Ezekben soha nem lehetett visszaélésekkel találkozni, ahogyan nem merültek fel súlyos problémák az egyházmegye és a birtokok vezetői között sem. Sokszor látogatta a birtokokat, és mindig előzetes bejelentés nélkül, mindannyiszor ellenőrizte a könyvvezetést és a gazdasági ügyeket. Az ellenőrzés után mindig elbeszélgetett a munkásokkal, és megkérdezte tőlük, találtak-e valamiben hibát. Bízta őket, hogy gondjaikkal forduljanak hozzá. Mindig szimpátiával fogadta őket eszmecserére. Sok gond merült fel, de a segédpüspök ezeket mindig nagyszerűen megoldotta.

Mindezen szolgálatai mellett Meszlényi püspök a Magyarországi Katolikus Legényegyletek Országos Szövetségének és az Országos Központi Katolikus Legényegyletnek az elnöke is volt. A Gyermekvédelmi Szövetség igazgatója is volt, s ilyen minőségében vezette az esztergomi Szt. Anna templom mellett található árvaházat. Lelkipásztori szeretetét mutatja az a tény, hogy felvállalta ezeket a fiatalok és gyermekek érdekében végzett szolgálatokat.

Isten szolgájának az ismerősei, rokonai és barátai egybehangzóan állítják, hogy kiegyensúlyozott, nagyon művelt, pártatlan és az egyházi és isteni törvényeknek teljességgel engedelmeskedő ember volt. Egyszerű és szerény életet élt. Nem csak a gazdasági ügyek vezetése tartozott rá, hanem egyházi bíró is volt. A peres, legfőképpen házassági ügyekben a legnagyobb körültekintéssel járt el, csakis az igazolható esetekben mondva ki egy házasság semmisségét.

Amikor az I. bécsi döntés után 1938-ban a Felvidék egy része visszatért Magyarországhoz, Meszlényi Zoltánt bízták meg azzal, hogy a visszafoglalt területek egyházi ügyeit intézze. Kivételes gondossággal tett eleget ennek a kötelezettségének is.

IX. PÜSPÖKI SZOLGÁLATA A KOMMUNIZMUS ÉVEI ALATT. KÁPTALANI HELYNÖKKÉ TÖRTÉNT MEGVÁLASZTÁSA

Isten szolgája, Meszlényi Zoltán püspöki szolgálatát a magyarországi kommunizmus történelmi és politikai szöveggörnyezetében látta el. Mindenre nyílt üldöztetés várt, ha megőrizte az Isten és a Szentszék iránti hűségét. A Rómához hű papok és püspökök fenyegetettsége állandóvá vált. Sokra, akik nem engedtek a jogtalan erőszaknak, szomorú végzet várt: előbb megfigyelték, majd üldözték, azután letartóztatták, és ha nem hajoltak meg az államhatalom akarata előtt, sokszor barbár módon meggyilkolták őket.

1945. március 29-én elhunyt Serédi Jusztinián bíboros, prímás, utódául Isten szolgáját, Mindszenty József korábbi veszprémi püspököt nevezte ki XII. Piusz pápa. Ő a kezdetektől fogva a legnagyobb bizalommal volt Meszlényi Zoltán iránt, akit megerősített minden korábbi hivatalában.

1945 azonban más szempontból is fordulatot hozott Magyarország életében: az országot megszállta a Szovjetunió. Ettől a pillanattól kezdve leereszkedett a vasfüggöny nyugat és kelet között.

Sajnálatos módon 1948. december 26-án, a nyíltan egyházellenes totalitarizmus légkörében letartóztatták Isten szolgáját, Mindszenty József bíborost. Ennek a lépésnek a háttérben minden bizonnyal a hit elleni gyűlölet fedezhető fel. Az egyházmegyei ügyeit ettől kezdve Drahos János kanonok, esztergomi általános érseki helynök vette kézbe. Ő azonban 1950. június 15-én elhunyt. A főszékesegyházi főkáptalannak ezért helynököt kellett választania. A totalitárius diktatúra idején az egyházat a hatalom manipulálni akarta, hogy megsemmisíthesse, éppen ezért megindult a szavazók befolyásolása, hogy a rezsimnek tetsző személyt válasszanak meg erre a feladatra.

1950. június 17-én déli 12 órakor, közvetlenül Drahos János kanonok temetési szertartása után az esztergomi bazilika egyik termében összeült a főkáptalan, hogy megválassza az új helynököt. Az ülésen 11 kanonok vett részt, közöttük Meszlényi Zoltán püspök is. Három kanonok betegség miatt maradt távol. Mint hasonló esetekben, úgy több fél most is a maga jelöltjének megválasztását támogatta. A jelöltek közül azonban kiemelkedett Beresztóczy Miklós neve, akinek megválasztását a kommunista kormányzat támogatta.

A „*Magyar Római Katolikus Püspöki Konferencia*” címet viselő ún. „*tárgydosszié*” megőrizte az ülésről készült ügynökjelentéseket.

Ezen jelentések egyike, amely 1950. június 17-i dátumot visel, beszámol Drahos János temetéséről. *„A temetés néhány perccel dél előtt fejeződött be. Tizenkettőkor a káptalan 11 tagja egybegyűlt a Bazilika egy termében, hogy megválassza az új helynököt.”*

A kormány mindent megkísérelt, hogy a saját jelöltje nyerje meg a választást. A temetés előtt Balázs Lajos budapest-belvárosi plébános több kanonokot is megkeresett. Elmondása szerint Balogh István páter bízta meg őt azzal a közléssel, hogy a kormány Beresztóczy Miklós kanonok megválasztását látná szívesen, nem tekint a jelölt börtönbeli múltjára.

Az ülés megkezdése előtt Török Mihály, az esztergomi főszékesegyházi káptalan prépostja, aki a beteg Császárszky István nagyprépost helyett vezette a káptalani ülést, hivatkozott az előző napi megbeszélésre, ahol Meszlényi Zoltán segédpüspök Witz Béla budapesti érseki helytartót javasolta, akinek csupán a hatáskörét kellene így kiterjeszteni. Meszlényi – szerénységére jellemző módon – nem gondolt magára. Witz Béla megválasztását a legtöbben biztosra vették.

Az ülés megkezdése után nem sokkal a titkos választás Witz Bélára esett 8 szavazattal. Ő nem fogadta el a megbízást, azzal mentette ki magát, hogy nem ért a feladathoz, beteg és emiatt nem tudja ellátni a helynöki szolgálatot.

A káptalani ülés megkezdése előtt érkezett Esztergomba Dudás Miklós hajdúdorogi görög katolikus püspök, aki állítása szerint a börtönben lévő Mindszenty József hercegprímásnál volt beszélőn. Dudás püspök felkereste a kanonoki temetésre Esztergomba érkező Czapik Gyulát az érseki palotában és elmondta, hogy most jött a prímástól. Elmondása szerint Mindszenty bíboros Beresztóczy Miklós megválasztását javasolta. Ez után Czapik Gyula és Dudás Miklós a Bazilikába mentek, hogy elősegítsék Beresztóczy megválasztását. Kihívták a teremből Meszlényi Zoltán, Mátrai Gyula és Gregorovics Lipót kanonokokat az ülésről. Dudás Miklós püspök ekkor közölte Mindszenty bíboros állítólagos üzenetét. Czapik külön is kiállt Beresztóczy mellett, akiben az állammal való együttműködés kibontakozásának emberét látta. Ezután Beresztóczyt hívták ki az ülésről, nehogy jelenlétében tárgyaljanak róla.

A titkos ügynök jelentése szerint Czapik úgy beszélt Beresztóczyval, mint aki teljességgel biztos az állami jelölt megválasztásában.

Eközben az ülésteremben Meszlényi Zoltán kifejtette, hogy szerinte a prímásnak ezt az üzenetét nem kell figyelembe venni, mert a bíboros letartóztatása előtt készített egy nyilatkozatot, amelyben leszögezte, hogy semmit se vegyenek komolyan, amit ő a börtönből üzen. Ha a prímás üzenetét komolyan veszik, akkor fennállt volna az egyházi kétely, kell-e egyáltalán választani, hisz a főpásztor üzenet révén kormányozza egyházmegyéjét. Witz Bélát újra felkérték, hogy fogadja el a jelölést, de ezt nem vállalta.

Ezután az üzenetet figyelmen kívül hagyták, és behívták Beresztóczy Miklóst is az ülésre. A titkos választáson szótöbbséggel megválasztották Meszlényi Zoltánt. Ő kapott 6 szavazatot, Mátrai 3-at, Witz Béla és Beresztóczy 1-et. Az ülést negyed kettőkor fejezték be. az előző napi káptalani előválasztáson Meszlényi kijelentette, hogy ő nem alkalmas erre a beosztásra, különösen a mai helyzetben. Ám miután szembesült vele, hogy a többség őt választotta, mégis elfogadta a megbízást. Tudhatta, hogy ez a döntés előbb vagy később szabadsága elvesztéséhez vezet. Végül mégis azt mondta: *„Ha az urak úgy gondolják, hogy megválasztanak, hát válasszanak meg”*. Ez a döntés kihívás volt az egyházat elnyomni akaró kormányzat ellenében.

Czapik Gyula a választás után Balázs Lajost okolta a történetekért, a kanonokok pedig félték Beresztóczytól. Czapik Gyula keserűen jelentette ki: *„Mi fogjuk meginni a levét annak, amit a kanonokok csináltak. Előfordulhat, hogy Meszlényit is elviszik ugyanúgy, mint ahogy Gieglert, és akkor mi lesz?”*

Meszlényi Zoltán érseki helynökké megválasztása tehát az állammal szemben történt, hiszen a kiváló képességű Beresztóczy Miklós esztergomi kanonokot erre az időre már keményen megdolgozták a börtönben, hogy mindenben kiszolgálja a rezsim elvárásait. Nem véletlen, hogy az Országos Katolikus Békepapi Bizottság megszervezője és első elnöke lett 1950-ben.

Ezt követően sor került Meszlényi Zoltán káptalani helynöki székfoglalójára. Az egyházmegyei körlevélben ez alkalomból ezt írta: *„Krisztus hű pásztoraként a hitet és Egyházunk iránti hűséget meg nem tagadtam soha”*. Szentatyának 1950. június 19-én kelt feliratában Meszlényi beszámolt Drahos János haláláról és káptalani helynöki megválasztásáról. Ehhez kérte Szentatya hozzájárulását. Ugyanezen a napon Meszlényi Zoltán Darvas József vallás- és közoktatásügyi miniszter felé levelében jelezte, hogy az esztergomi főkáptalan őt választotta meg káptalani helynöknek, és átvette a főegyházmegye kormányzását.

VIII. A LETARTÓZTATÁS

Nehéz körülmények között vette át hivatalát Meszlényi Zoltán káptalani helynök. Mint határozott és elszánt egyházfi, komoly akadályt jelentett a kommunista diktatúra terveinek megvalósulása szempontjából. Ezért is vált szükségessé, hogy eltüntessék ezt az embert, aki soha nem hajolt volna meg az erőszak előtt. Ez egyértelmű volt a prímás letartóztatását követő, majd a választáson mutatott magatartása alapján. Meszlényi püspök, ez az erkölcsileg feddhetetlen ember, aki hitkérdésekben soha nem bocsátkozott volna kompromisszumokba, a Beresztóczy megválasztása elleni felszólalásával és saját megválasztásának elfogadásával saját halálos ítéletét írta alá.

Végül alig tizenkét nappal megválasztása után, 1950. június 29-én letartóztatták Meszlényi Zoltán püspököt. Ettől kezdve többé senki sem látta. Soha nem került sor nyilvános, hivatalos bírósági tárgyalásra. Szinte csoda folytán azonban kijutott néhány információ az internálótáborból, amelyek révén képet alkothatunk arról, hogy milyen bánásmódban részesült Isten szolgája, s vajon mi okozhatta (és mikor) halálát.

A letartóztatás pillanatától kezdve a teljes hallgatás fátyola borult személyére. Ez a múlt század zsarnokainak kedves eszköze volt: tudatosan elhallgattak minden információt, sem az újságok, sem a rádió nem tudott semmit. A kommunista rezsim megtett mindent azért, hogy teljes titokban tartsák az ügyet, mintha attól féltek volna, hogy egy mártírt adnak az Egyháznak – erre okuk is volt, látva azt a tiszteletet és szeretetet, amely Meszlényi Zoltánt övezte.

Azon kevés dokumentum fényében, amelyet sikerült megmenteni a kommunisták dühétől, igen nehezen rekonstruálható Isten szolgája életének utolsó szakasza. Mindazonáltal az világos, hogy helynöki megválasztása lett letartóztatásának oka. A zsarnoki önkény dühe abban is megnyilvánult, hogy letartóztatásának estjén teljesen kifosztották esztergomi házát, elvitték főpapi ékszereit és öltözetét. A letartóztatás után nem született nyilvános ítélet, amelynek pontos tartalma ismeretes lenne. A személye elleni hivatalos vád minden valószínűség szerint „*antidemokratikus magaviselet*” volt.

Meszlényi Zoltánt rövid ideig a budapesti gyűjtőfogházban tartották fogva, majd átszállították a kistarcsai internáló táborba. Itt a többi rabtól elkülönítve őrizték egy ablaktalan szobában, ahol télen a fagy, nyáron a hőség tette elviselhetetlenné a rab helyzetét.

Isten szolgájának csak egyetlen vétke volt: magasra emelte Krisztus keresztjét, nem hajolt meg az államhatalom előtt. Világos tehát, hogy a kommunista hatóság a hit elleni gyűlöletből (*odium fidei*) vezérelve cselekedtek. Nyilvánvalóvá vált számukra, hogy fizikailag is meg kell

semmisíteniük Meszlényi Zoltán püspököt, hiszen ő soha nem tagadta volna meg a hitét és nem kötött volna kompromisszumot a rezsim materialista és ateista ideológiájával. Káptalani helynökké való megválasztása tulajdonképpen azt üzenete, hogy az Egyház nem fog meghajolni a hatalom előtt. Ezáltal a választás elfogadása részéről a halálos ítélet aláírása is volt.

Mindez egybecseng azokkal a tanúvallomásokkal, amelyeket a boldoggá avatási eljárás során meghallgattak. Mind úgy vélték, hogy Isten szolgájának letartóztatása a hit elleni gyűlöletből történt. Nem felejthetjük el, hogy Meszlényi püspök támogatta Isten szolgáját, Mindszenty József bíborost kommunistaellenes állásfoglalásában, amelyet az Egyház és hittételei, jogai és papsága védelmében felvállaltak mind a ketten. Magától értetődő tehát, hogy a kormányzat elsődleges célja Magyarország primásának eltüntetése volt. Második lépésként azonban a támadó düh legközelebbi munkatársára kellett, hogy lecsapjon. Ellenére ennek a nagy nyomásnak, Meszlényi Zoltán püspök mindvégig megőrizte nyugalmát, belső békéjét és egyensúlyát. Helynöki megválasztása kivívta a kormányzat nemtetszését. Ez az oka, hogy ilyen hamar, alig két héttel hivatalba lépése után máris letartóztatták, elszállították, majd ismeretlen helyen börtönbe vetették. A zsarnok még arra sem fordított gondot, hogy legalább a törvényesség látszatát keltse. Meszlényi püspök ellen nem folyt le semmilyen nyilvános per. A lehető leggyorsabban akartak lesújtani rá, hogy ezáltal figyelmeztessék mindazokat, akik nem voltak hajlandók megtagadni katolikus hitüket. Mindazonáltal a kommunisták egy alapos és jól kidolgozott tervet követtek, ezt megállapíthatjuk abból a bánásmódból, amelyben részesült. Azonnal ismeretlen helyre szállították, eltüntettek minden rá vonatkozó nyomot, elpusztítottak minden lehetséges dokumentációt. Épp ezért Meszlényi Zoltán esetében nem áll rendelkezésünkre semmilyen hivatalos adat: letartóztatási parancs, bírósági tárgyalási jegyzőkönyvek, hivatalos ítélet, a fogvatartás helyei és időpontjai, a halál oka, halotti bizonyítvány.

Mindez egy úgynevezett modern vértanúságot állít elénk. Olyan vértanúság ez, amelynél a zsarnok nagyon ügyelt arra, hogy ne legyenek tanúi sem a kínoztatásoknak, sem a halálnak – végső soron egy csöndes vértanúságról van szó. Az eljárásmodnak éppen ez a kifinomult és jól kidolgozott módja mutatja – miként erre a boldoggá avatási per tanúvallomásai is utalnak –, hogy már-már tudományos gondossággal kezelte a rezsim Isten szolgájának az ügyét, ezért tartották titokban letartóztatását, bebörtönzését és halálát.

Nem csak az Esztergomi Főegyházmegyében, de az egész magyar egyházban a kommunista hatalom kettős terrort vetett be Mindszenty József bíboros jogtalan és igazságtalan letartóztatása után. Túl a fizikai térdre kényszerítésen, az események pszichológiai hatást is kiváltottak. A primás elleni eljárás kirakatper volt, amely semmilyen jogi alappal nem bírt.

Elítélése után a hívők, a magyar egyház mintha traumát szenvedett volna el, minden ember szívébe félelem és rettegés költözött. Senki sem érezte magát biztonságban, mindenkit letartóztathattak bárminemű indok nélkül, s ugyanígy akár halálra is ítélték.

Ebben a légkörben került sor Meszlényi Zoltán letartóztatására és bebörtönzésére, majd végül halálára. Mi is történt valójában? Megválasztása után gyors egymásutánban követték egymást az események. Nem ismerjük a részleteket, azonban azt személyisége és lelki alkata alapján feltételezhetjük, hogy semmi esetre sem kezdett volna egyházellenes szándékú tárgyalásokba, sem olyan döntéseket nem támogatót volna, amelyek ártottak volna az Egyháznak. A kormányzat ekkor már szervezte az ún. „*békepapi mozgalmat*” azon papokból, akik támogatták a rezsimet. Hivatal folytán Meszlényi Zoltánnak is vezető szerepet kellett volna vállalnia ebben az intézményben. Ő azonban semmiféle nyitottságot nem mutatott ebben az irányban, nem akarta aláaknázni az Egyház egységét és hitét. Ezért került sor elfogatására és vértanúságára. Ezt bizonyítja egy akkoriban igen ritka tény: úgy ítélték el, hogy még meg sem kíséreltek az ügyéből kirakatpert kreálni. Egyszerűen bebörtönözték egy ismeretlen helyen, nem regisztrálták sem a politikai foglyok, sem a rabok, sem a köztörvényes bűnözők jegyzékeiben. Egyszerűen eltűntették, mintha soha sem létezett volna.

Majd' egy évig tartották fogságban. Akkoriban az volt a szokás, hogy nem őrizték hosszú ideig egy helyen a rabokat. Amikor már többé-kevésbé megszokták nehéz körülményeiket, akkor átvitték őket egy másik börtönbe, még borzalmasabb környezetbe. Az élelem hiánya és a testi bántalmazás mellett bevetettek még egy fizikai kínzást: télen nem fűtötték a cellákat, és olykor pedig még az ablakokat is kivették, hogy a rabok még a leheletükkal se melegíthessék fel a teret.

Ennek a bánásmódnak az okán a foglyok teljesen megsemmisültek. Tilos volt orvosi ellátásban részesíteni őket. Ha szervezetük nem volt elég erős, akkor a különféle testi kínzásokból kifolyólag hamar életüket veszítették. Minden bizonnyal ez történt meg Isten szolgájával, Meszlényi Zoltánnal is. Soha nem fogjuk megismerni halálának pontos körülményeit. A hasonló „*sám nélküli*” fogva tartottakat nem tekintették emberi lényeknek. Haláluk után a lehető legméltatlanabb módon temették el őket.

IX. MESZLÉNYI ZOLTÁN PÜSPÖK VÉRTANÚSÁGA

Bár pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre, mégis feltételezhetjük, hogy Isten szolgáját minden kétséget kizáróan a kommunisták tartóztatták le és ölték meg. A kiszabadult papok beszámolóí alapján képet alkothatunk arról, hogy milyen bánásmódban részesültek a börtönökben a fogva tartott egyháziak: embertelen testi és pszichológiai kínzásokban volt részük, amelyek sokuk halálát okozták. Akkoriban mindenki tudta Magyarországon, hogy akik nem tértek haza, azokat megölték, mivel nem tagadták meg Rómához való hűségüket. A kommunisták azonban annyira félték a vértanúktól, hogy a legnagyobb gondossággal jártak el. Ügyeltek arra, hogy még véletlenül se lássanak napvilágot olyan beszámolók, amelyek a borzalmas kínzásokat megismertették volna a külvilággal. A boldoggá avatási per kapcsán elkészült dokumentáció rávilágított, hogy a magyar egyház ezredéves történelmében még soha nem kellett akkor szenvedést elszenvednie, mint a kommunizmus évei alatt. Meszlényi Zoltán püspök nem csak mint hajlíthatatlan pap, de mint egyházi vezető is akadályt jelentett a kommunisták terveinek megvalósítása szempontjából: ezért kellett nyomtalanul eltüntetniük ezt az embert, aki soha nem egyezett volna ki velük.

Minden hiteles forrás egyértelműen megmutatja, hogy a cél Isten szolgájának teljes megsemmisítése volt. A majd' egy évig tartó kínzások megtették hatásukat. A zsarnok azonban még holtában is megalázta áldozatát, nem adott hírt haláláról, nem biztosított számára méltó temetést. Hosszú évekre és a kommunizmus bukására volt szükség ahhoz, hogy a történetekre fény derüljön.

Meszlényi Zoltán püspököt – mint már elmondtuk – 1950. június 29-én tartóztatták le, ezután rövid börtönbeli fogság következett, végül Kistarcsára internálták, minden bizonnyal július 13-án. Az eseményeket Kahler Frigyes professzor kutatásainak köszönhetően rekonstruálhatjuk. Az Állambiztonsági Hivatal Levéltárában megtalált egy ún. „szolgálati jegyet”, amelyet az állami rendőrség egy ügyeletes tisztje töltött ki 1950. július 13-án. Ebben az ügyeletes tiszt leírja, hogy ezen a napon átszállították Isten szolgáját az internáló táborba.

Ugyanezen a „szolgálati jegyen” a tiszt beszámol arról is, hogy a rab biztosan megérkezett a táborba, hiszen ott átvették őt. Itt magánzárkába került. A kistarcsai fogva tartást támasztja alá néhány más rab vallomása is. P. Frics Ádám szalézi szerzetes, akit szintén Kistarcsán tartottak fogva

úgy tudja, hogy velük egy táborban őrizték Meszlényi püspököt, azonban nem engedték meg neki, hogy beszéljen a többi bebörtönzött pappal. A tanúvallomás szerint Isten szolgája a táborban halt meg. Ezt alátámasztja Trimmer József vallomása is.

Röviden ki kell térünk a püspök halála időpontjának kérdésére is. Az első vizsgálódások során 1951. március 4-re tették halála napját, kiváltó okaként pedig a szívtrombózist jelölték meg. Ezzel szemben Kahler Frigyes professzor, aki 2005-ben hosszasan foglalkozott a Meszlényi-üggyel, s ennek kapcsán egy alapos monográfiát is közzé tett, annak a vélekedésének adott hangot, hogy Isten szolgája halálát nem 1951 márciusára, hanem 1953 januárjára kell tennünk. Kiemeli, hogy a püspök haláláról nem maradtak fenn hivatalos dokumentumok. Egyetlen beszámolóról tudunk, mégpedig arról a levélről, amelyet Czakó Kálmán tábornok írt Meszlényi Máriának, Isten szolgája testvérének. Ebben tudtul adja fivére halálát. A levél 1953 június 3-i dátumot visel.

Kahler professzor azzal támasztja alá véleményét, hogy a fent említett „*szolgálati jegyen*” talált egy bejegyzést, amely szerint a fogva tartott 1953. január 11-én hunyt el a Mosonyi utcai kórházban. Ezután a bejegyzés szerint az Újköztemetőben temették el. Még az is kiderül erről a lapról, hogy temetése előtt átszállították a gyűjtőfogházba, illetve hogy a rab nem került be semmilyen jegyzékbe vagy anyakönyvbe.

Ahhoz azonban, hogy a kérdésre – amelynek megválaszolása a hallgatás sűrű leple miatt oly nehéz – kielégítő megoldást találjunk, fel kell idéznünk a fentebb mondottakat. Mivel mindenre teljes titoktartás mellett került sor, anélkül, hogy a zsarnoki hatalom akár csak egy sort is feljegyzett volna, kérdéssé vált a halál dátuma: 1951. március 4. vagy 1953. január 11.? Mindazonáltal – miként arra Erdő Péter bíboros úr egy beszédében rámutatott – a korábbi dátumot kell valószínűbbnek tartanunk. Ennek legfőbb oka az, hogy egy minden szempontból hitelt érdemlő tanú, aki jelen volt úgy az újköztemetői temetésnél, mint az 1966-os kihantolásnál és az Esztergomba való átszállításnál, ezt a dátumot igazolja vallomásában.

Emellett arról sem feledkezhetünk meg, hogy milyen egyéb szempontokat kell még figyelembe vennünk. Egyrészt a kommunisták a lehető leggyorsabban meg akartak szabadulni Isten szolgájától, tehát egy kilenc hónapnyi fogva tartási idő valószínűbb a három évesnél, másrészt a beszámolók olyan borzalmas börtönbeli körülményeket állítanak elénk, amelyek szintén a korábbi elhalálozást valószínűsítik. Az akarat megtörése céljából rendszeresek voltak a verések a test legkülönbözőbb részein, a fizikai és lelki kínzások. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a hosszú és hideg tél egy ablak nélküli cellában igen

hamar felőrölte az ember testi egészségét és erejét. Miként bírt volna így ki Meszlényi Zoltán püspök három évet a rabságban?

A halál oka is bizonytalan. Ennek is megvan a maga oka. A kommunisták, akik a halálát okozták, természetesen nem beszéltek róla, követve azt az elvet, hogy mindent titokban kell tartani.

A boldoggá avatási eljárás során született tanúvallomások nem szólnak a halál okáról. Az egyetlen, aki beszámol elhunytáról, egy szalézi szerzetes, aki 1953-ra teszi halála időpontját (pontosabb dátummegjelölés nélkül), ám a halál okáról ő sem tud.

Czakó tábornok 1953. június 3-án kelt, Isten szolgájának a testvéréhez intézett levelében röviden csak annyit közöl, hogy az internálás időtartama alatt betegségben hunyt el.

Az ügy kibogozhatatlan szálairól szólva Kahler professzor értékes forrásként hivatkozik Hetényi Varga Károly könyvére, a *„Papi sorsok a nyilaskereszt és a vörös csillag árnyékában”* című művére, amelyben a szerző úgy véli, Meszlényi Zoltán a mindennapos kínzások okán halt meg, vagy pedig a hideg miatt, amely ablak nélküli cellájában érte őt a télen, s halálos betegséget okozott.

Egy dolog azonban bizonyos: Isten szolgáját papi hivatásának hűséges teljesítése miatt tartóztatták le, amelyet soha nem tagadott meg, még azért sem, hogy saját életét megmentse. Engedték úgy meghalni, hogy soha többé nem nyerte vissza a szabadságát.

X. ISTEN SZOLGÁJA FÖLDI MARADVÁNYAINAK KIHANTOLÁSA ÉS ESZTERGOMI ELTEMETÉSE

A nehéz történelmi és politikai kontextus okán csak 1966. június 22-én kerülhetett sor Meszlényi Zoltán püspök földi maradványainak exhumálására és Esztergomba való átvitelére, ottani végleges temetésére.

1966. június 22-én hantolták ki Isten szolgájának testét. Az aktusnál jelen volt a főkáptalan képviselőjében Meszlényi Antal kanonok, Meszlényi Mihály plébános, Szabó József Sörház utcai lelkész, Esty Miklós a Szent István Társulat alelnöke, valamint a megboldogult sógora, Hédervár János és Meszlényi Kornél özvegye. Már délelőtt fél tízkor a helyszínen voltak, és a sírt félig kiföldelve találták. Szabó Józsefnek köszönhető, hogy nem kellett sokáig várni, mert hamar megérkezett a halottaskocsi a sírásókkal együtt. Ezek folytatták a munkát, s rövidesen kitárult a sírűreg, majd előkerült a koponya, ezt követően pedig a kar- és lábszárcsontok, a medence és egyéb apró csontmaradványok. Meszlényi Antal kérésére tovább ástak az állkapocs után kutatva, ami szintén előkerült, s vele együtt egy nagyjából tenyérynyi nagyságú, teljesen ép szövetdarab, ami az elhunyt kabátjának lehetett a maradványa. A koponya két oldalt szélesebb volt. A homlokon látszottak a teljes kopaszság jelei, azonban hátul megmaradt néhány gyér hajszál. Mindez egybevág Meszlényi Zoltán fejének felépítésével. A megtalált állkapocs két fogat tartalmazott. Bartl Lőrinc beszélt a megboldogult inasával, és ő mondta neki, hogy gazdája protézist hordott, mivel csak két foga maradt meg, a többi mind kihullott. A szövetdarab fekete színe és kabátszerűsége arra utalt, hogy az a nevezett halotté lehetett. A sírásók szerint csak a törvényesen fogva tartottakat temették el az őrizetes ruhában, míg a hivatalosan el nem ítélteteket saját ruhájukban földelték el. Az ötvenes években falemezekből készültek a koporsók – ezzel egyezett az, hogy felszínre került néhány farostlemez darab. Koporsót csak a külön sírba temetettek kaptak. Az elhunytat jól ismerő jelenlévőknek az volt a véleménye, hogy Meszlényi Zoltán püspök földi maradványait hantolták ki.

Féltizenegyre elkészültek a munkálatokkal. A fellelt testrészeket a sírásók a magukkal hozott kisebb koporsóba helyezték, mely vízhatlan papírral volt kibélelve. Ezután a gépkocsi a elszállította a maradványokat a temető vizsgálati helyére, ahol a kirendelt orvos szemrevételezése után leplombálták a belső fedelet. Isten szolgája földi maradványait másnap hazaszállították Esztergomba.

1966. június 23-án délelőtt 11 óra körül érkezett meg a koporsó az esztergomi Bazilikába. Itt Kőpataki János sekrestyés vette át Meszlényi Zoltán földi maradványait a szállítóktól, majd levitte azokat a kriptába.

A temetést másnap délelőtt a konventmise után Szabó Imre esztergomi segédpüspök végezte. Először a Bakócz-kápolnában mutatott be szentmisét, ezt követte a kriptában a temetési szertartás. A rendelkezéseknek megfelelően csendben történt minden, az akkori kormányzó, Schwarz-Eggenhofer Artur vezetésével. A szertartáson csupán a káptalani tagok vettek részt, valamint néhány esztergomi pap (köztük az aula tagjai), a szeminárium kispapjai és az a pár hívő, akik akkor éppen a Bazilikában tartózkodtak.

1966. június 27-én Szabó Imre püspök beszámolt Hamvas Endre kalocsai érseknek, a Püspöki Kar elnökének, hogy megtörtént az exhumálás és a bazilikai temetés is. *„Minden nagyobb pompát mellőztünk, harangozás és a bazilikában való felravatalozás nélkül, egyszerű körülmények közt történt meg a temetés.”*